

เขียนอย่างไรให้มีพลัง

สุรียพันธุ์ เสนานุช*

“เสียเจ้าร้าวร่วมฉิ่งรุ่ง” ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ กวีและจิตรกรแห่งรัตนโกสินทร์ ประพันธ์กลั่นคำแต่ละคำออกมาได้สั้นสะเทือนใจอย่างยิ่ง ทำให้ผู้อ่าน “รู้สึก” หรือ “เห็นภาพ” ตาม นั่นคือพลังของงานเขียนที่สร้างขึ้นมาได้ โดยมีแนวทางและเทคนิคที่สามารถนำไปฝึกฝนให้เชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตามแนวทางและเทคนิคดังกล่าวเป็นเพียงความรู้ด้านวิธีการเขียน แต่งานเขียนคือทักษะซึ่งต้องฝึกฝนด้วยความพากเพียร จึงจะสร้างงานเขียนที่ทรงพลังได้ตั้งใจ

■ งานเขียนต้องออกแบบ

การมีแรงบันดาลใจในงานเขียน หรือความใฝ่ฝันที่จะเป็นนักเขียน เป็นต้นทุนที่ดี แต่ไม่ใช่จุดตั้งต้น เพราะงานเขียนหนึ่งชิ้นต้องมีการออกแบบไม่ต่างจากการสร้างบ้าน หรือสายการผลิตในโรงงานหรืองานบริการ ที่ต้องตอบโจทย์หรือเป้าหมายที่ต้องการให้ได้

จุดเริ่มต้นของงานเขียนทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการ นวนิยาย เรื่องสั้น หรือนิทาน ก็ตาม ผู้เขียนต้องมีความชัดเจนในเหตุผลที่จะเขียนงานชิ้นนั้น ถามตนเองว่าเขียนไปเพื่ออะไร แม้ว่าจะถูกบังคับให้เขียนก็ตาม หากต้องลงมือ

เขียนแล้ว ก็ต้องมีเป้าหมายในการเขียน เหตุผลและเป้าหมายคือ คำตอบซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบงานเขียนต่อไป เช่น เหตุผลในการเขียนคือการให้ข้อมูลที่ประชาชนควรรู้เรื่องการใส่หน้ากากอนามัยเพื่อป้องกันการติดเชื้อ COVID-19 เป้าหมายคือการรับรู้ว่าการป้องกันตนเองมีความสำคัญอย่างไร การออกแบบงานเขียนชิ้นนี้จึงมีทิศทางไปสู่การสร้างความตระหนักด้วยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสของการติดเชื้อ COVID-19 ในสถานการณ์ต่างๆ ผลจากการติดเชื้อ ซึ่งสามารถป้องกันได้ไม่ยากด้วยการใส่หน้ากากอนามัย และวิธีการเลือกใช้หน้ากากอนามัยที่ถูกต้อง รวมถึงวิธีการใช้

องค์ประกอบในงานเขียนชิ้นนี้ก็คือ ข้อมูลที่น่าเชื่อถือในแต่ละเรื่อง อาจเป็นตัวเลขสถิติกรณีศึกษา สิ่งที่ต้องใส่ใจในการออกแบบงานเขียนชิ้นนี้ลำดับต่อไปคือ กลุ่มเป้าหมายที่ผู้เขียนกำหนดไว้ บางทีผู้เขียนอาจไม่ได้กำหนดด้วยตนเอง แต่การที่จะเขียนงานชิ้นใดก็ตาม ผู้เขียนต้องรู้ว่าผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายคือใคร เพื่อนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบงานเขียนให้เหมาะสม ซึ่งหมายถึงการเลือกใช้ภาษา กลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักวิชาการ ผู้บริหาร นักศึกษา

*วิทยากรอิสระด้านการถอดบทเรียนและการเขียน

...มุมเล่าเรื่อง เป็นคอลัมน์เพื่อให้ผู้ที่สนใจส่งบทความที่เกิดจากการเขียนประสบการณ์การทำงาน ทั้งเชิงความรู้ และการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นความรู้งึ่งลึกในตัวคน (Tacit Knowledge) เรียบเรียง กลั่นกรอง เขียนออกมา เป็นความรู้ในรูปแบบการเขียน บันทึก ออกมาเป็นตัวหนังสือ (Explicit Knowledge) ทั้งนี้ จะเป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และนำไปปฏิบัติ จนเกิดการหมุนเวียนความรู้ เพื่อยกระดับ จากความรู้ในบุคคล เป็นความรู้ขององค์กร วารสารฯ ได้รับเกียรติจากอาจารย์สุรียพันธุ์ เสนานุช วิทยากรอิสระด้านการถอดบทเรียนและการเขียน ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ วิธีการในการเขียนบทความการจัดการความรู้ มาในฉบับนี้

นักเรียน ประชาชนทั่วไปย่อมมีการใช้ภาษาที่แตกต่างกันทั้งในการนำเสนอแนวคิด ข้อมูลต่างๆ

ปัจจัยสุดท้ายก็คือ พื้นที่ของงานเขียนเพื่อกำหนดปริมาณที่พอเหมาะในการวางโครงสร้างการเขียน ต้องใช้ข้อมูลประกอบอย่างไร เช่น บทความวิชาการที่ให้ปริมาณหน้ามามากพอ สามารถนำข้อมูลลงไปได้เต็มที่ แต่ในกรณีที่พื้นที่มีจำกัด ก็จำเป็นต้องสรุปข้อมูลอย่างกระชับเลือกที่มีความสำคัญจริงๆ เท่านั้น เป็นต้น

เมื่อมองเห็นพิมพ์เขียวของงานเขียนแล้ว ก็ลงมือหาวัตถุดิบที่จะนำไปใช้ในงานเขียนต่อไป ซึ่งวัตถุดิบนี้ก็คือ ข้อมูล สถิติ กรณีศึกษาที่จะทำให้เนื้อหามีความหนักแน่น น่าเชื่อถือ หรือน่าสนใจ เป็นตัวช่วยประเด็นหลัก และเป็นเนื้อหาเกือบทั้งหมดในข้อเขียนนั้น

■ มุ่งกันอย่างลมหกึ่ง

อย่างไรก็ตามก่อนที่จะหาวัตถุดิบดังกล่าว ผู้เขียนต้องกำหนดประเด็นที่จะเขียนให้ชัดเจนเสียก่อน อาจมีคำถามว่าถ้ามีจุดมุ่งหมายในการเขียนและกำหนดเป้าหมายแล้ว นั่นคือประเด็นที่จะเขียนในหรือไม่ คำตอบก็คือ อาจจะใช่ และไม่ใช่ก็ได้ เช่น การให้ความรู้ในเรื่องการใช้หน้ากากอนามัยเพื่อป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 สามารถกำหนดประเด็นหลักได้มากกว่าหนึ่งประเด็น ขึ้นอยู่กับการตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมาย สมมุติว่าเป็นกลุ่มประชาชนทั่วไป ประเด็นหลักควรเป็น “หน้ากากอนามัยช่วยป้องกันภัยโควิด” เนื้อหามุ่งไปที่การสร้างเชื่อมั่นในการใช้หน้ากากอนามัย แต่ถ้ากลุ่มเป้าหมายเป็นผู้บริหารองค์กรเนื้อหาสาระไม่จำเป็นต้องให้เห็นความสำคัญของการใช้หน้ากากอนามัย เพราะผู้บริหารย่อมมีความรู้ในเรื่องนี้ดีอยู่แล้ว แต่ควรมุ่งไปที่บทบาทของการบริหารจัดการในองค์กรในเรื่องของการป้องกันการแพร่เชื้อโควิด-19 ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกคนในองค์กรหันมาใช้หน้ากากอนามัยในชีวิตประจำวันที่เป็น New normal เป็นต้น ข้อเขียนแต่ละชิ้นงานต้องมี

ประเด็นหลักเพียงประเด็นเดียว การออกแบบงานจึงช่วยถ่วงดุลองจนประเด็นหลักมีความคมชัด มิฉะนั้นผู้เขียนอาจไปหลงกับเนื้อหาที่ไม่ใช่แก่น แต่เป็นกึ่งที่แตกขยายตัวออกไป

ดังนั้นจึงมักพบว่างานเขียนหลายชิ้นมีเนื้อหาที่แตกกระจายไปหลายเรื่อง จนในที่สุดหลุดออกจากเป้าหมายที่กำหนดโดยไม่รู้ตัว

■ 3 ส่วนประกอบของงานเขียน

งานเขียนไม่ว่าประเภทใดก็ตาม มีส่วนประกอบ 3 ส่วนตามที่เคยเรียนกันมาในวิชาเรียงความ นั่นคือ บทนำ เนื้อหา และบทสรุป แม้แต่การเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น ก็ต้องมี 3 ส่วนประกอบนี้ เพียงแต่การนำเสนออาจจะมีกลวิธีแตกต่างไปจากบทความวิชาการ สารคดี

เริ่มจากบทนำนอกจากจะทำหน้าที่ในการบอกเล่าภาพรวมของงานเขียนให้พอเห็นวามเนื้อหาที่จะได้อ่านต่อไปนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องใดแล้ว บทนำจะต้องมีพลังมากพอที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจที่จะติดตามเนื้อหาต่อไป บทนำไม่ควรเขียนยาว ต้องกระชับ มุ่งสู่ประเด็น จึงไม่ควรใช้คำฟุ่มเฟือยที่ไร้ความหมาย เช่น “เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า” เสียงของถ้อยคำฟังแล้วเลื่อนลอยถ้าจะเขียนถึงสิ่งที่รู้จักกันโดยทั่วไป ก็ระบุลงไปโดยไม่ต้องเกริ่นด้วยประโยคนี้

ถ้าบทนำเขียนไม่ชัดเจน หรือไปคนละทิศทางกับชื่อเรื่อง หรือไม่สามารถสะท้อนชื่อเรื่องได้ชัดเจน ข้อเขียนนั้นคือล้มเหลวตั้งแต่ต้น ไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากกลับไปเขียนมาใหม่เท่านั้น

ส่วนที่สองคือ เนื้อหาซึ่งเป็นแกนหลัก ปริมาณพื้นที่ต้องนำมาพิจารณาในส่วนนี้ จะถ่ายทอดอย่างไรให้พอดีตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่ว่าจะจำนวนน้อยหรือมากก็ตาม เนื้อหาต้องมีการวางโครงสร้าง หรือการลำดับก่อนที่จะลงมือเขียน ด้วยแนวทางใดก็ตาม ผู้เขียนต้องมั่นใจว่าเนื้อหานั้นผู้อ่านจะทำความเข้าใจได้ง่ายที่สุด

ส่วนสุดท้ายคือ บทสรุป ที่ไม่ต้องยืดเยื้อ เพราะผู้อ่านเหนื่อยกับเนื้อหาแล้ว การสรุปอาจ

เป็นแค่การทิ้งท้ายไว้ให้คิด ที่สำคัญควรเชื่อมโยงกับบทนำให้เป็นเนื้อเดียวกัน มีหลายครั้งที่บทนำดี เนื้อหาใช้ได้ แต่มาตายตอนจบคือสรุปไม่มีพลังมากพอ ลองนึกถึงภาพพายุกรวงชิมโฟนี่ที่ตัวดีไม่บาดตองในโน้ตตัวสุดท้าย นั่นคือการสร้างความประทับใจที่ตราตรึง

■ โครงสร้างร่างให้ชัด

เมื่อมั่นใจว่ากำหนดประเด็นในเนื้อหาชัดเจนแล้ว เพื่อให้ทิศทางในการเขียนเดินไปสู่จุดหมายที่ตั้งใจไว้โดยไม่หลงทาง การจัดทำโครงสร้างงานเขียนเป็นตัวช่วยที่ดี โครงสร้างคือการลำดับในการถ่ายทอดเนื้อหาซึ่งมีวิธีการลำดับหลายวิธี ได้แก่ การลำดับจากผลที่เกิดขึ้นไปสู่สาเหตุ หรือลำดับจากสาเหตุไปสู่ผล ลำดับตามสถานการณ์ หรือเวลา ลำดับตามพื้นที่ จะเห็นได้ว่าการวางลำดับในการถ่ายทอดนั้นช่วยให้ผู้เขียนทำงานได้ง่ายขึ้น และทำให้รู้ว่าต้องหาวัตถุดิบอะไรบ้างในแต่ละส่วนย่อยของเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ ประสบการณ์จากการเป็นบรรณาธิการและได้ชงานเขียนให้กับนักวิชาการมา 20 ปี นี่คือวิธีการที่ได้ค้นพบหลังจากเห็นตเห็น้อยกับการปรับแก้งานมานานหลายปี เมื่อให้ผู้เขียนร่างโครงสร้างงานเขียนขึ้นมาก่อน ทำให้ลดเวลาการปรับแก้กันไปได้มาก ผู้เขียนก็มีกำลังใจในการเขียนมากขึ้น เพราะมีทิศทางในการเขียน ทำให้การเขียนเป็นเรื่องง่ายไม่ใช่ว่าขมอึกต่อไป

ถ้าสังเกตโครงสร้างในการเขียนบทความขึ้นนี้ จะเห็นได้ว่าผู้เขียนลำดับตามขั้นตอนในการเขียน จากจุดเริ่มต้นว่าควรทำความเข้าใจในเรื่องใดก่อนสำหรับการเขียน นั่นก็คือการออกแบบงานเขียนที่ต้องเข้าใจเหตุผลที่จะเขียน มีเป้าหมายว่าต้องการให้เกิดผลอย่างไร ใครคือกลุ่มเป้าหมาย และมีเนื้อหาสำหรับงานเขียนเท่าไร ซึ่งบทความนี้ท่านบรรณาธิการกำหนดจำนวน 5 หน้า ผู้เขียนก็ต้องมาวางโครงสร้างเนื้อหา และกำหนดว่าในแต่ละหัวข้อควรมีปริมาณเท่าใดเพื่อให้พอดีกับจำนวนหน้าดังกล่าว

■ ร้อยรัดให้เป็นหนึ่งเดียว

การร่างโครงสร้างเนื้อหาที่คือแบ่งเนื้อหาเป็นส่วนย่อย ซึ่งในกรณีที่มีจำนวนหน้ามากกว่าหนึ่งหน้าก็ควรใช้มีช้อยย่อย (Sub title) ในแต่ละส่วนเพื่อช่วยให้ผู้อ่านทำความเข้าใจง่ายขึ้นว่าผู้เขียนกำลังจะกล่าวถึงอะไร แต่ในกรณีของการเขียนคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ ไม่จำเป็นต้องมีหัวข้อย่อย แม้ว่าจะมีพื้นที่ 2 หน้า A4 เพราะการวาง Lay out ในพื้นที่หนังสือพิมพ์แตกต่างไปจากหน้าวารสารทั่วไป อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญก็คือในแต่ละส่วนย่อยนั้นต้องมีความเชื่อมโยงกัน งานเขียนแต่ละประเภท ล้วนต้องมีความเชื่อมโยงในเนื้อหาแต่ละส่วนทั้งสิ้น

แม้ว่าการแบ่งหัวข้อย่อยดูเหมือนจะเป็นเนื้อหาที่แตกต่างออกไป แต่อย่าลืมว่าทุกหัวข้อย่อยนั้นมาจากประเด็นเดียวกัน ดังนั้นในการเขียนจะต้องยึดโยงอยู่ที่ประเด็นหลักนั้นด้วยการร้อยรัดให้เป็นหนึ่งเดียวเปรียบเสมือนการร้อยสร้อยที่แยกส่วนออกจากกันไม่ได้เลย ไม่ว่าจะใช้การลำดับด้วยวิธีการใด ก็ต้องเขียนให้มีความเชื่อมโยงกัน เช่น ในกรณีของการวางลำดับตามพื้นที่ ก่อนจะเริ่มในพื้นที่ใหม่ก็ต้องมีคำบางคำในประโยคแรกที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าเป็นใหม่ที่เริ่มขึ้นนั้น ก็ยังเป็นเรื่องเดียวกันอยู่กับฉากที่ผ่านมา การใช้คำ ภาษาการเขียนเข้ามามีบทบาทในส่วนนี้ การอ่านจะช่วยให้ผู้เขียนมีคลังคำหยิบมาใช้มากพอ รวมทั้งเป็นคำที่ลื่นไหล สละสลวย การฝึกฝนด้วยการเขียนบ่อยๆ ควบคู่ไปกับการอ่านจึงมีความจำเป็น วิธีการฝึกฝนง่ายๆ ก็คือ ฝึกการสรุปเป็นข้อเขียนสั้นๆ เมื่อดูภาพยนตร์ที่ให้ข้อคิดดีๆ อ่านหนังสือที่ประทับใจ หรือไปฟังวิทยากรเก่งๆ การรับข้อมูลใดๆ แล้วฝึกการถ่ายทอดออกมาช่วยเพิ่มพูนทักษะการจับประเด็นได้อีกด้วย นอกเหนือไปจากทักษะในการเขียน

■ คำเชื่อมให้ขบคม

การใช้เลือกใช้คำและภาษานอกจากจะทำให้งานเขียนลื่นไหล สละสลวยดังที่กล่าวมา

แล้ว ยังเป็นเครื่องปรุงแต่งงานเขียนให้เข้มข้น มีพลังอีกด้วย ความสำคัญในลำดับแรกคือควบคุมโครงสร้างการเขียนให้อยู่ในประเด็นหลัก (Key theme) ลำดับที่สองคือการร้อยเรียงให้สอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกัน หลังจากนั้นจึงทบทวนปรับแก้ ตัดคำที่ฟุ่มเฟือย ไร่ประโยชน์ออกไป โดยเฉพาะคำซ้ำ เช่น โดย และ ซึ่ง ฯลฯ คำเชื่อมเหล่านี้มักใช้กันบ่อย ข้อเขียนที่ดี ในแต่ละวรรค คำเหล่านี้ควรนำมาใช้เพียงครั้งเดียว ผู้เขียนเองก็ใช้วิธีนี้เช่นกัน คือเมื่องานเขียนเสร็จแล้ว จะมาตรวจทาน จัดการกับคำส่วนเกินเหล่านี้ภายหลัง คำบางคำอาจเป็นคำที่ดูเผินๆ เป็นคำที่จำเป็นต้องใช้ หากคำอื่นมาแทนไม่ได้ เช่น คุณภาพ ความสำคัญ ฯลฯ การอ่านบทความดีๆ ของนักเขียนเก่งๆ จะพบว่า มีคำที่ใช้ทดแทนได้ อาจเป็นคำใหม่ที่มีความหมายเหมือนกันอย่างคาดไม่ถึง รูปประโยคที่ใช้จะเป็นตัวช่วยให้ปรับคำได้ โดยต้องใช้คำซ้ำ

นอกจากนั้นคำสรรพนามต่างๆ ไม่ควรนำมาใช้โดยไม่จำเป็น เช่น เรา เขา ท่าน เป็นต้น เพราะมีแนวโน้มปนเปกันจนไม่รู้ว่หมายถึงใคร

นักเขียนมือใหม่ เมื่อนึกไม่ออกว่าจะเขียนอย่างไรก็มักจะเขียนแบบเรื่อยเปื่อย เพื่อให้พื้นที่เต็ม ซึ่งทำให้งานเขียนอ่อนแรงไร้พลัง หรือแม้แต่การเขียนนอกประเด็นก็ทำให้งานเขียนชิ้นนั้นเลือนลางเช่นกัน การเลือกใช้คำเป็นเสน่ห์หลักสำหรับงานเขียน ไม่จำเป็นต้องเป็นคำที่ไพเราะสวยงามแบบคำกวี แต่เป็นคำที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตามไปได้ด้วยคำสั้นๆ ดังที่ท่านมกุฎ อร์ดี นักเขียนและบรรณาธิการอาวุโสกล่าวไว้ว่า “นักเขียนเขียนภาพให้เป็นคำ เพื่อให้คนอ่านอ่านคำให้เป็นภาพ”

พลังของการใช้คำอีกประการหนึ่งก็คือความจริงใจของผู้เขียน และความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมในงานเขียนนั้น ซึ่งเป็นคำกล่าวของนักเขียนชั้นครูอีกท่านหนึ่งคือท่านกุหลาบ สายประดิษฐ์หรือศรีบูรพา เพราะฉะนั้น ความเชื่อเต็มหัวใจของผู้เขียนว่าข้อเขียนนั้นเป็นความ

จริงที่จะสร้างความรู้ที่ถูกต้องให้ผู้อ่าน นำไปใช้ให้เกิดสิ่งดีงาม เปรียบเสมือนกำลังภายในที่ผลักดันงานเขียนเข้าสู่หัวใจของผู้อ่านได้เช่นกัน

■ มุมมองต่างสร้างงานใหม่

ครั้งหนึ่งผู้เขียนเคยเรียนถามท่านอาจารย์ ว.วินิจฉัยกุล นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงว่า ท่านสร้างพล็อตเรื่องที่น่าสนใจได้อย่างไร ท่านตอบว่าวิธีการหนึ่งคือแนวคิด As if ซึ่งหมายถึงการสมมุติตนเอง จึงเห็นนวนิยาย นิทานที่มีการดัดแปลงจากเรื่องเก่าในมุมมองใหม่ด้วยการสมมุติหลายเรื่องโดยใช้จินตนาการว่าถ้าไม่เป็นอย่างนี้จะเป็นอย่างนั้นได้หรือไม่

การเขียนบทความวิชาการก็เช่นเดียวกัน อาจไม่ใช่การใช้จินตนาการสร้างพล็อตเรื่องให้โลดโผนเหมือนนวนิยาย หรือนิทาน แต่การรู้จักพลิกมุมมองในเนื้อหาวิชาการจะทำให้งานชิ้นนั้นสามารถผลิตซ้ำเป็นงานเขียนได้มากกว่าหนึ่งหรือสองบทความหรือมากกว่านั้น เพราะในเนื้อหาของงานวิชาการ โดยเฉพาะงานวิจัยมีประเด็นหลายประเด็น ขณะทำงานเขียนต้องเลือกเขียนประเด็นเดียวในการนำเสนอ จึงมีโอกาสดังที่หยิบงานฉบับเต็มมานำเสนอได้อีกในมุมมองต่างกันไป

แนวทางการเลือกมูมนำมาเขียนให้น่าสนใจนั้น ควรเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบัน หรือสามารถเชื่อมโยงกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้อ่าน ด้วยวิธีการนี้ยังช่วยให้การเขียนบทง่ายขึ้นและเป็นบทน่าที่มีชีวิตชีวา น่าสนใจ

การสร้างงานเขียนให้มีพลังนั้น จึงมีแนวทางและวิธีการที่นำไปฝึกฝนได้ ขึ้นอยู่กับมีแรงปรารถนา หรือ Passion เพียงพอหรือไม่ มีผู้กล่าวถึงคุณสมบัตินักเขียนไว้หลายข้อ แต่ข้อที่สอดคล้องกับการเป็นนักจัดการความรู้ก็คือ การเป็นนักแบ่งปัน ถ้าการเริ่มต้นงานเขียนเป็นความตั้งใจแบ่งปันสิ่งดีๆ ให้กับผู้อื่น นั่นคือการจุดประกายไฟของงานเขียนขึ้นมาแล้วนั่นเอง